

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

I. szám
1892.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

238. sz.
1911.

Whymper Eduard.

1840—1911.

Írta: dr. Gaál István

A turistaszezon végén vett búcsút örökre a Föld minden hegy-óriásától Whymper Eduard, minden idők turistáinak királya, s az alpinista irodalom egyik legnevezetesebb művelője. Hazánkban ugyan nem fordult meg, — talán, mert a Matterhorn legelső megmászója, nem remélt nálunk különösebb nehézségekbe ütköző turista föladatakra bukkanni, — de ez a rettenthetlen akarátú, acélosizmú s aranypuha szívű angol már régóta megszűnt csak az angoloké lenni: minden nemzet turistasága a maga — mintaképének tekintette.

Négy esztendő óta állandóan Ghamonixban lakott, a Mont-Blanc tövében, hogy még öreg korában is érezhesse a szeretteivel való meghitt együttlét melegét árasztó örömét.

E sorok írója nem alpinista, sőt még nem is oly rég káros túlzásnak minősítette az alpinisták rajongását, de Whymper élete mindenkit meggyőzhet arról, hogy — ha más téren absurdum is —, a turistaságban lehetséges és van is józan rajongás! Sőt éppen úgy tűnik föl, hogy az úgynevezett józan filiszterek azok, akik valódi rajongói oly nyaktörő útnak, melyek rájuk nézve magasabbak és veszedelmesebbek a Matterhornnál. A legjelentéktelenebb „légvár”-nak is bizonytal több áldozata van, mint az Alpések étert kereső, ragyogó ormainak.

Whymper életrajzából itt röviden csak annyit, hogy már diák korában is sok edzett turistát ragadott bámulatra a legveszedelmesebb turákon is, míg aztán 25 éves korában a hegymászás egész történetének legnagyobb hőstettét vitte véghez, a szűzhátú Matterhorn meghódítását. (1865 jul. 14.) S mintha ezzel amulettet szerzett volna arra, hogy az ó- és újvilág ismeretlen csúcsait sorra legyőzhesse, szünetlenül utazott, s Dél-Amerika Andeseinek, valamint Alaska- és a Sziklás-hegység örök hóval borított, addig turistát nem nyögött csúcsait sorra megmászta. Rettenthetlen bátorságával

s szinte hihetetlen kitartásával és ügyességével nemcsak a szoros értelemben vett turistaságnak, hanem a földrajznak s általában a természettudományoknak is kiváló szolgálatokat tett. Acélos izmaival még 60 éves korában is hódított új ormot.

Ime tehát, Whympér megtestesülése volt korunk reális föl-fogásának: még ambíciójának is méterrel mérhető magasságokat tűzött ki. S mily érdekes, Whympér életének hatalmas tevékenységét ismerve, egy pillanatra sem gondolhatunk arra, hogy a turisták fejedelmének talán kicsinyes, nagyon is földi lett volna szelleme. Sőt úgy áll előttem ez az ember, ez az igazán egész ember, mint aki minket, az alsóbb, miazmás légkörben tülekedő emberrajt szemléltetve akart volna arra oktatni: nincs az emberi akarat számára semmi elérhetlen mindaddig, amíg vágyaink nem ragadnak el a valóságból, igazból, szóval: természetből a „légvárak“ birodalmába.

Bálványosfürdő jövője.

— Szózat a magyar közönséghez. —

Irta: dr. Herrmann Antal.

Erdélyt Tündér Ilona varázskertjének mondja a népmonda. Gyönyörű vidékei, dús természeti kincsei, csodás hatású gyógyforrásai, néprajzi sajátosságai, történelmi emlékei a magyar birodalom legszebb, legérdekesebb területévé avatják ezt az országrészt.

Erdélynek jelentős szerepe volt és nagy hivatása van a nemzeti életben. De Magyarország e jobb kezét már-már megbénítja a létért való nehéz küzdelem. A nemzeti élet lüktető vérkeringéséből igen kevés jut Erdélynek.

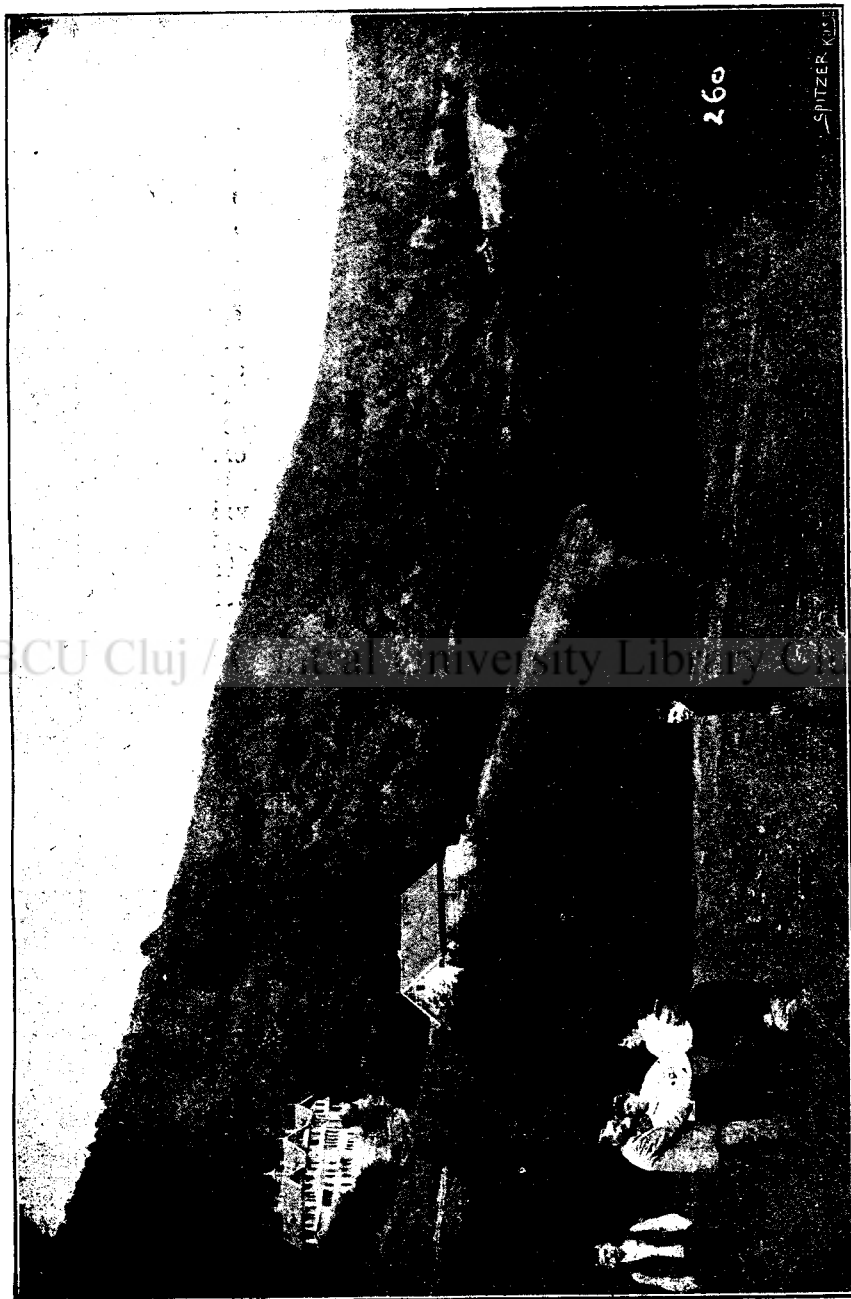
Kivált a Székelyföld és a székelység sinlődik kedvezőtlen gazdasági és kulturális viszonyok közt. Itt nagy feladatok várnak a magyar társadalomra, a nemzeti munkára.

Erdélynek talán legérdekesebb vidéke Bálványosfürdő tája, Háromszék vármegye kézdii járásában, Torja község határában, az Apór báró család ősi uradalmának tartozéka. Itt a honi természet alkotta legremekebb foglalatba méltóan illeszkedik bele Bálványosvára, a magyar őstörténelem drága emlékköve.

A Büdöshegy oldalán kénes és timsós barlangok bűvös párákat lehelnek. Tűz elalszik bennök, arany megfeketedik, lélekzet elful. De a kóros tagból kiizzasztják a köszvényt, mint a tömjén elűzi a gonosz szellemet. Derék-magasságban pedig üde levegő tölti be az odukat. A falakon kristálycseppek szivárognak; szemgyógyító hatásuk versenyez a bibliai Tóbiás csodaszerével.

A torjai Büdöshegy, mint páratlan természeti ritkaság, már rég világhírű. De a tövében fakadó csodaforrásokat, életvizeket inkább csak a közeli vidék ismerte és használta.

Néhai Apor Gábor báró neje, Pálffy Fidelis grófnő, makacs gyomorbaja ellen hiába keresett gyógyulást a világhírű külföldi fürdőkben. Végre megpróbálta a bálványosi sóforrást és rövid idő alatt csodálatos módon meggyógyult.

A BÜDŐSHEGY DÉLI LEJTŐJE A FÜRDŐTELEP VÖLGYÉVEL.

Így nyerte a forrás a Fidelis nevet. A 90-es évek közepén, a vidék legszebb helyén pompás fürdő-palotát építettek, a Penzió-szállót (most Rabonbán-szálló). Erkélyeiről elragadó kilátás nyílik a gyönyörű völgyre és az egész fürdőtelepre.

Talán az egész világon sehol sem fakad ilyen aránylag kis területen oly számos, oly különböző s oly hatásos gyógyforrás, mint Bálványosfürdőn. Van itt savanyú, sós, vasas, glaubersós, égvényes, sósvasas, timsós, szabadkénsavas stb. víz. Részben ivókútakba van foglalva, vagy fürdőmedencékbe gyűl, vagy melegen fürdőkádakba ömlik. A fürdőnek van igen intenzív hatású lápföldje is.

A különböző vizek speciális hatásai szerint a reális gyógyjavulatok egész sora kínálkozik Bálványosfürdőn: a vérkeringési szervek bajai és szívbjajok, vérbetegségek, csúsz és köszvény, emésztési zavarok, vesebajok, a légzőszervek bántalmái, idegbajok, bőrbántalmak, szembajok és különösen a női szervek betegségei találhatnak itt gyógyulást. Van itt még különböző fürdői gyógyeljárás: terepkura, hidegvíz-gyógyintézet, villamos és szénsavas fürdők stb.

A fürdő védett helyen, szinte 1000 méter magasságban van a tenger színe fölött; a levegő feltétlenül por- és bacillusmentes, üde, balzsamos. A klíma kellemes, enyhe, télen sem zord. (Bálványosfürdő téli gyógyhelynek és sporttelepnek is igen alkalmas volna). Az új nagy és a régi vendéglőben és vilákban van 70 vendégszoba, továbbá társalgó- és éttermek, tennis- és tekepályák, gondozott hosszú sétaútak a lombos és fenyves erdőben; vadászat stb.

A Büdöshegy lábánál van a fürdő szénsavtisztító- és sűrítő-gyára. Itt acélpalackokba töltik a Büdösbarlangból hosszú csövezeten levezetett természetes szénsavat, mely a legtisztább és legértékesebb.

A fürdőtelep tőzsomszédságában egy csúcson emelkednek Bálványos-vár romjai. A pogány magyarság ezen hagyományszentelte történeti emléke körül ezer ősi monda rajzik. Itt áldoztak az ősök utoljára Hadúrnak. Ez volt egyidőben a szent korona rejtékhelye. Jókai bűvös képzelete legszebb régényeit szötte e regékből.

Bálványosfürdő a legjutalmazóbb kirándulások kiinduló és középpontja. Közel van Tuszád, a Szentanna tava, a bükszádi üvegcsűr, Málnás, Kézdivásárhely stb.

Bálványosfürdő a hozzátartozó barlangokkal, forrásokkal, fürdőkkel, vendéglőkkel, villákkal, szénsavgyárral, 600 hold parkszerű erdővel igen nagy értéket képvisel. Kellő ismertetés, megfelelő befektetés és szakszerű vezetés mellett rendkívüli fejlődésre és fellendülésre számíthat biztosan, rövid időn belül. E tekintetben meghaladhatja pl. Szováta is, mert gyógyjavulatai és területi viszonyai jóval kedvezőbbek, mint Szováta, és mint Tuszád is, melynek zilált pénzügyeit nagyszegű közpénzzel rendezték nem régen.

Az Apor báró-féle uradalmat a némileg elhanyagolt fürdőbirtokkal együtt az örökösöktől három székely birtokos vette meg. Mozgósítható erejüket meghaladják azok az igen nagy és komplikált pénzügyi, közgazdasági, társadalmi feladatok, melyek a megszerzéssel és fenntartással járnak, s melyeket csak az ősi birtokaik feláldozásával oldhatnának meg, amire természetesen nem hajlandók.

De itt nemcsak magánüzletről van szó, hanem nagy nemzetgazdasági, sőt fontos szociális és nemzeti érdekekről.

Ez a páratlan fürdő-, nyaraló- és kirándulóhely, célszerűen fejlesztve, a turisták ezreit hivatná a vidékre, a fürdőzők és nyaralók százaít kötné le huzamosabban. A vidék természeti ritkaságai világszerte elhíresztelődnének és ez hozzájárulna ahhoz, hogy országvilág mindjobban és előnyösebben ismerje meg hazánkat. A nagy forgalom és a fejlődéssel járó munkák és vállalatok keresetét nyújtanának a vidék népének, előmozdítják a Székelyföld gazdasági emelését, a székelység erősödését. Az ilyen feladatok megoldásának támogatása volna az igazán foganatos székely akció, a valódi székelymentési művelet.

E nagy tekintetektől vezéreltetve, e magas célokat szem előtt tartva, elhatározták Bálványosfürdő tulajdonosai, hogy a fürdőbirtok megszerzésére, fej-

lesztésére és felvirágoztatására részvénytársaságot alakítanak. E célra felhívást és tervezetet bocsátottak ki; melynek lényeges tartalmát itt közöljük:

A BÜDÖSTETŐ A BÜDÖSBARLANGGAL.

„Részvényalírási felhívás és tervezet Bálványosfürdő gyógyfürdő, magaslati és klimatikus gyógyhely, a hozzátartozó világhírű „Torjai büdös“

kén- és timsósbarlangok s az azokkal szoros összefüggésben levő, természetes szénsavat sűrítő gyár átvételére részvénytársaságot alapítunk. 1. A részvénytársaság cége: „Bálványosfürdő és szénsavgyár részvénytársaság.“ 2. Székhelye: Kézdivásárhely, (Háromszékvármegye). 3. Alaptőkéje: 600.000 korona, mely összeg 3000 drb. egyenként 200 korona névértékű, névreszóló részvény kibocsátásával és elhelyezésével hozatik létre, részvényenként egyelőre 120 korona befizetés mellett. 4. Tartama: A társaság működési tartama, megalakulásától számítandó 50 év. 5 Célja: A társaság célja a fürdő és szénsavgyár átvételével oly tőkebefektetést eszközölni, mely a barlangok kifogyhatatlan természetes szénsavának az eddiginél nagyobb kihasználását és forgalombahozatalát lehetővé tegye és a természet által minden tekintetben megáldott s gyógyforrásokban gazdag fürdőt a mai kor kívánalmainak megfelelő átalakítás mellett elsőrangú gyógy- és üdülő fürdőteleppé emelve, ebből kifolyólag azt úgy a tehető, mint a kevésbé vagyonos hivatalnoki, tanítói stb. osztály részére hozzáférhetővé tegye; továbbá, hogy a föld mélyében előforduló kén, vas és esetleg más ásványoknak kutatását, felszínrehozatalát szakszerűen művelje. 6. A fürdőtelep gyógyforrásainak, összes épületeinek, berendezéseinek (vízvezetékek, kútak, tükrök- és kádtürdők, szobaberendezések, vendéglő- és konyhafelszerelések) a kén- és timsósbarlangoknak, a szénsavgyár berendezésének és épületeinek, valamint az ezekhez tartozó 600 kataszt. hold területű bükk-erdő, kaszálók és fenyvesített parkok és sétányoknak szakértők által megbecsült, alapítók által elfogadott becsértéke az ezen tervezethez foglalt részletes kimutatás szerint 400.000 korona. 7. A megállapított alaptőkére egyelőre befizetett 360.000 korona a 6. pontban kitett 400.000 korona vételár törlesztésére fordítatik, a fizetetlen 40.000 korona pedig a részvényekre teljesítendő további befizetésig a vételár hátralékát képezendi, mely összeg után évi 6% kamat fizetendő mindaddig, amíg ez a részlet is törlesztve lesz. 8. A részvények átvételi ára 124 korona. Ezen összegből 120 korona a részvényalaptőkét illeti, 4 korona a felmerülő alapítási költségek fedezésére s az ebből esetleg fennmaradó összeg pedig tartalékalap képzésére fordítandó. A részvényekre teljesítendő további befizetéseket a szükségeltető fejlesztési munkálatok előhaladásához képest az igazgatóság határozta meg. 9. Minden 50 részvény egy első, és minden 30 részvény egy másodosztályú villahely átvételére jogosít. Úgy az első, mint a másodosztályú villahelyek nagysága 200 □-öl. Villatulajdonos csak részvényes lehet. Minden villahely után kívánatra a fürdő szélső határában az igazgatóság által meghatározandó helyen istálló, ól és félszerhely jár. A részvényesek a beépített villahelyeknek telekkönyvileg is tulajdonosai. 10. A részvények ára a részvénytársaság megalakulásáig a Kézdivásárhelyi Kisegítő Takarékpénztár Részvénytársaságnál, mint egyik alapítónál lesz elhelyezve s a következő részletekben fizetendő: a) aláíráskor előlegül 40 kor., részvényenként alapítási költségre szintén az aláíráskor 4 kor., b) az alakuló közgyűlés megtartása után, 1912 február 15-ig 80 kor., összesen 124 korona. A részvények jegyzésénél fizetendő előlegek és alapítási költségek föl vételére az alapítók által erre meghatalmazott közegek bizatnak meg, a további részletek pedig közvetlen a fent nevezett intézethez fizetendők. A teljesített fizetésekről aláíróknak takarékbetét könyvek szolgáltatnak ki. Késedelmes befizetés esetében a hátralevő részlet után 6% késedelmi kamat számíttatik. Elvesztett előlegek és a netalán befolyó késedelmi kamatok tartalékalap képzésére fordítatnak. 11. Az aláírók által befizetett részletekért az alapítók vagyoniilag egyetemlegesen felelősek és a társaság meg nem alakulása esetében a befizetett részletek az alapítási költséggel együtt az aláíróknak visszatéríttetnek. 12. Aláírás zárídeje 1911. évi december hó 31. 13. Az aláírás az ezen tervezethez csatolt részvényaláírási íven sajátkezűleg eszközözendő s minden aláírot egyaránt kötelez. 14. A fürdőidény tartama alatt a részvényesek a kénbarlang, fürdők és szobák használatánál alapszabályszerű

kedvezményben részesülnek. 15. Az alapítók fenntartják maguknak azt a jogot, hogy a jegyzett részvények után őket megillető villahelyeket önmaguk tetszés szerinti helyen jelölhessék ki; 600 kataszt. hold területen található nyers építőanyagokat tetszés szerinti helyen igénybe vehessék, továbbá, hogy a keresk. törvény 183. §-ának rendelkezése alapján a 11 tagból álló igazgatóságot 3 évi időtartamra kinevezhessék. 16. Az alapítók az aláírókat az aláírás záróidejétől számítandó egy hó alatt alakuló közgyűlésre egybehívni tartoznak.

Az előadottak alapján tisztelettel kérjük a nagyérdemű közönséget, hogy bennünket a közérdek előmozdítására irányult célunk elérésében és vállalatunk keresztülvitelében támogatni s a részvényeket, mint előnyös tőkebefektetést az aláírási íven jegyezni méltóztassék.

Bálványosfürdő, 1911 augusztus hó 20.

Alapítók: Kézdivásárhelyi Kisegítő Takarékpénztár Részvénytársaság nevében: Kupán József vezérigazgató, Wertán Vencel igazgató. A tulajdonosok: Solyom Gyula, Csoboth János, Magyarósi Ferenc.

A tulajdonosok 500 részvényt jegyeztek, a Kézdivásárhelyi Kisegítő Takarékpénztár 50 részvényt. A többi 2450 részvény nyilvános aláírás alá bocsáttatik.

A 600.000 K alaptőkéből 400.000 K a vételár lefizetésére fordítatik, 200 ezer K pedig befektetésekre.

A birtokállomány egyes alkotó részeit a legilletékesebb szakemberek becsülték meg: Tar István kohómérnök, Benkő Gyula takarékpénzt. igazgató, Bedő Albert földbirtokos, Nagymihály Sándor építész, Zárug László főkönyvelő, Márton Benedek erdőmérnök. A becslés nagyon reális, sőt (az ilyen alapítási műveletek rendes szokásától eltérőleg) a tényleges értéken jóval alól marad. Pl. a szénsavgyár volt tulajdonosa nemrég 8000 K-t kapott volt csak azért, hogy szüneteltesse a termelést. A nagyterjedelmű és igen masszív, nagy szállónak a felépítése ma a becsértéknek kétszeresébe kerülne. A 600 hold parkszerű fásterület mint közönséges haszonerdő is többet ér. A híres Búdösbarlang tulajdonképpen megbecsülhetetlen. Három villa együttvéve 1500 K-ra van becsülve. Pedig némi lendület esetén egynek-egynek az évi bére 200 koronában állapítható meg. Ilyenformán ítélhetők meg a többi tételek is. Itt tehát nem kapzsi üzereknek fiktív értékekre fundált gründolásáról van szó, hanem nyereszkeskedni nemakaró, előkelő, tekintélyes székely birtokosoknak feltétlenül szolid, reális vállalatáról, mondhatni a nemzeti vagyonosodás és a közérdek javára felajánlott áldozatáról.

Bálványosfürdő és a bálványosi természetes szénsavat sűrítő-gyár továbbfejlesztésére az alapítók a következő *tervezetet* állították fel:

1. A szénsavgyárnál: a) hogy a jelenleg meglévő gépek termelőképessége, ami évenként circa 300.000 kilogramm sűrített szénsavat tesz ki, kihasználható legyen, szükséges a már meglévő tartályok mellé még legalább 2000 drb

SZÜZ MÁRIA-SZOBOR A BÜDÖSBARLANGHOZ
VEZETŐ ÚTBAN.

legújabb fajta 10 kilogrammos vagy az ennek megfelelő 20 kilogrammos tartály beszerzése; b) a forgalom lehető leggyorsabb lebonyolítására pedig Sepsibükszád—bálványosfürdői vasútállomáson egy raktár beállítása, amely célokra 55.000 K számítatik.

2. Bálványosfürdön: a) Úgy a fürdön, mint a szénsavgyár érdekében Kézdivásárhely—Torja—Bálványosfürdő—Sepsibükszád közt telefonösszeköttetés; b) a fürdőszezon alatt Kézdivásárhely—Sepsibükszád p. u. közt a személy, azonkívül pedig a szénsavgyár—Sepsibükszád p. u. közt a teherforgalom lebonyolítására automobil-közlekedés; c) fásítások (fenyőültetvények), új utak és sétányok létesítése; d) sósvasas hidegfürdő építése; e) a timsós hideg- és melegfürdőnek az újabb követelmények szerinti újraépítése; f) 2 egyenként 40 szobás szálló építése; g) a régi vendéglő újraépítése; h) a főépületen belüli villának 12 szoba és ugyanannyi konyhára való kibővítése; i) villanyvilágítás; j) kisebb javítások és helyreállításokra terveztetik összesen 145.000 K. Vagyis a szénsavgyár és fürdő fejlesztésére összesen 200.000 K.

Nyilatkozat. Alulírottak a Solyom Gyula, Csoboth János és Magyarósi Ferenc urak kérése folytán a bálványosi Apor-féle szénsavgyár, Bálványosfürdő, a torjai büdös (kén-) és timsósbarlangok és az ezekhez tartozó 600 kat. hold terület értékét megbecsülve, azokat a következő értékűnek találtuk.

1. A bálványosi br. Apor-féle szénsavgyár és pedig egy gyárépület, gyárkémény és kazánházzal és azok teljes felszerelése, úgymint: egy forresöves kazán, egy 36 hp. gőzgép condensatorral, egy gázszivattyú, egy szénsavsűrítő-gép, egy vízszivattyú, 3 nagyobb, 5 kisebb tisztító kazán, egy hűtő, egy víztartály és az ezekhez szükséges kisebb eszközök és szerszámok, továbbá 1500 m. 2 colos ólomcsővezeték, 1300 drb. régi és újabbfajta szénsavtartály — mindez teljesen jó és üzemképes állapotban, úgyszintén egy gépész és tüzelői lakás becsértéke 100 000 K.

2. Bálványosfürdő-gyógyfürdő levő összes épületek és pedig: a) a sósvasas hideg- és melegfürdő, kazánház és kazán betonvizeztartály és vízvezetékkel 10.000 K; b) a timsós hideg- és melegfürdő-beton vizeztartály és vízvezetékkel 3.000 K; c) a 47×17 m. alapterületű 3 emeletes gyógyszálloda 65 helyiséggel, egy zárt veranda és egy zárt zongora-teremmel együtt 120.000 K; d) a gyógyszállodához 1600 m. vízvezeték 10.000 K; e) egy 3 szobás, 3 konyhás, 72 m² alapterületű villa 3000 K; f) három egyenként 2—2 szobából álló lakás 3 konyhával 1500 K; g) 5 helyiséget magában foglaló régi vendéglő 2000 K; h) 2 drb. egyenként 4 szobás deszkából épített nyári lakás 1000 K; i) egy kőből épült istálló, szín- és cselédlakással 3000 K; j) egy fából épült istálló és szín 500 K; k) egy sütőház 500 K; l) egy kugli pálya fedve 200 K; m) egy tennis-pálya 200 K; n) zenepavillon, mórföldraktár, árnyékszékek stb. 100 K; o) butorok, ebédlő- és konyhafelszerelések 10.000 K.

3. 600 kat. hold terület bükkös-erdővel borítva a rajta levő kénes-, timsós- és gyilkosbarlangokkal, a „buffogó“ nevű helyen levő mórföldteleppel, a Károly, Fidelis, Henriette, Sándor és még mintegy 10 névnélküli forrással, utak és parkírozással 135.000 korona, vagyis az 1., 2. és 3. pontok alatt felsorolt ingó és ingatlanok becsértéke 400.000 korona, azaz négyszázezer koronában állapítatik meg.

Kelt Bálványosfürdön, 1911 augusztus hó. Tar István fém- és kohómérnök, Benkő Gyula kvh. tkp. cégv. főkönyv. h. v. igazgató, Bodó Albert földbirtokos, Nagymihály Sándor okl. építész, Zárug László takarékpénztári főkönyvelő. A kénbarlangnak, a szénsavgyárral állandó szénsavtermelési szempontból való összekapcsolása által a 3. (harmadik) tételszám alatti becsértéket állapítom meg. Márton Benedek m. kir. erdőmérnök.

Alapítók: Kézdivásárhelyi Kisegítő Takarékpénztár Részvénytársaság nevében: Kupán József vezérigazgató, Wertán Vencel igazgató. A tulajdonosok: Solyom Gyula, Csoboth János, Magyarósi Ferenc.

* * *

Akik a R.-T. alakulását elősegítik, egyúttal igen fontos nemzetgazdasági érdeket szolgálnak. Előmozdítják egy rendkívül értékes, de ma jóformán improduktív birtok értékesítését, és ezzel a nemzeti vagyon gyarapodását.

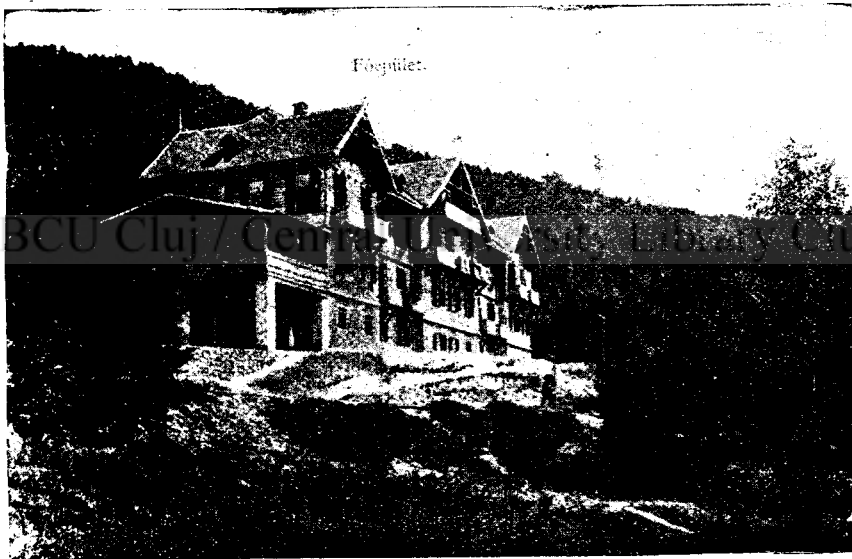
Az ezen területről előtörő szénsav ugyanis oly nagy mennyiségű, hogy annak csak részbeni kihasználásával is nemcsak Erdély és Románia, de az egész Magyarország szénsavszükséglete is fedezhető volna. A természet által ily nagy bőségben ingyen adott kincs pedig bármily csekély áron való értékesítés mellett is haszonnal állja meg a versenyt és biztosítja azt, hogy a részvényeibe fektetett tőke kamatozatlanul ne heverjen.

Továbbá igen humánus és emberbaráti dolgot művelnek, midőn a szenvedő emberiség javára minél jobban és általánosabban értékesíthetővé teszik e fürdőhely rendkívüli áldásos, páratlan gyógyhatásait.

Végre fontos hazafias és nemzeti ügyet mozdítanak elő, midőn e székely fürdőtelep felvirágoztatásával közreműködnek a Székelyföld fellendítésében, a székely nép erősítésében, a hazának és hírnevének emelésében.

A dolog sürgős. A R.-T.-nak 1912 februárban okvetlenül meg kell alakulnia.

Ha a R.-T. netalántán nem alakulna meg és más megoldási mód nem kínálkoznék, akkor a tulajdonosok, nagy sajnálkozással, esetleg kénytelenek

RABONBÁN-SZÁLLÓ.

lesznek tárgyalásokba bocsátkozni idegen reflektálókkel, főleg romániai érdeklőkkel, akik igen előnyös ajánlatot tettek. Hogy e megoldás nemzeti szempontból mennyire nem kívánatos, fölösleges bővebben fejtegetni.

Kérjük a magyar közönséget, elsősorban az „Erdély“ hazafias, lelkes olvasóit, alkossák meg ezt a nagyszabású, magascélú vállalatot, mely nem áldozatot kér, sőt tisztességes polgári hasznot kínál a résztvevőknek. És alkalmat ad egy nagyjövőjű, hazafias alkotáshoz, egy igazán nemzeti műjétesítéséhez.

* * *

Még néhány szót Bálványosfürdő turistai jelentőségéről.

Bálványosfürdő arra van hivatva, hogy elsőrangu turista-középpont legyen. Igaz, nincs közvetlen vasuti állomása, de ez nem hátrány a vérbeli turistára nézve. A M. Á. V. bükszádi állomásától, Bükszád községen át, a most ismét üzembe kerülő érdekes bükszádi üvegcsűr mellett elhaladva, nagyobbreszt változatos, kényelmes és nagyon szép erdei úton 2¹/₂ óra alatt gyalogszerrel is könnyen el lehet érni a fürdőtelepet. Körülbelül épen ilyen messze van hasonlóan szép úton Torjától is, amely viszont közel van Kézdivásárhelyhez, ehhez az élénk forgalmú, fejlődő, jómódú, intelligens székely városhoz, a háromszéki helyi vasut állomásához. A fürdő kocsjai minden vonatnál rendelkezésre állanak.

A fürdőtelepen a turistaházban olcsó szállást lehet kapni és jutányos ellátást. Innen a legszebb kirándulásokat lehet tenni. Közel van Erdélynek egyik legbájosabb, idillikusan regényes tájpontja, a Szent-Anna-tó. Tusnádra

FIDELIS-FORRÁS.

gyalog is jutalmazó sétát lehet tenni. Egészen közel van a zombori és a Csiszér-fürdő és a bálványosi fürdőtelephez tartozó igen érdekes technikájú szénsavtisztító- és sűrítőgyár, a Bálványoshegy aljában. Innen elég könnyen fel lehet jutni a régés Bálványosvára regényes romjaihoz, a régi magyar történelemnek egyik legérdekesebb emlékéhez. A nemzeti hagyomány fuvallata fenkölt kegyeletes hangulatot kelt itt minden honfi lelkében. Az oromról szép kilátás nyílik a környékre.

A fürdőtelepet magát kiterjedt változatos sétaútak hálózák be. Kényelmes szerpentinen 25 perc alatt fel lehet jutni a Búdöstetőre, meglátogatva a csúcs alatti három barlangot (Büdös-, timsós-, gyilkos-barlang) a hazai természet páratlan ritkaságait. Bizonyosra vehető, hogy a részvénytársaság siklót épített a Rabónbán-szállótól a Búdöstetőig, hogy a béna is a legkönnyebben hozzáférhessen a páratlan gyógyerejű Búdösbarlanghoz.

A nagy szálló úgy van építve és berendezve, hogy télen is lehet benne lakni. A fürdőtelep védett helyen van, klímája télen is aránylag enyhe s kedvezőbb még mint Tátrafüredé. A terep igen alkalmas különböző téli sportpályák berendezésére. Erdélynek még nincs telelőhelye és téli sporttelepe.

Az, hogy téli tartozkodásra is berendezkedjenek, életkérdés az erdélyi fürdőkre nézve.

A turistasággal összekötött kedvelt és edző sport a vadászat. A fürdővendégeknek mintegy 6000 hold, vadban bővelkedő erdőterület áll vadászatra ingyen rendelkezésére, vadász segédekkel és vadászebekkel együtt.

Néhány szó magyarázatot fűzünk még Bálványosfürdői képeinkhez.

Az első kép a Büdöshegy déli lejtőjét mutatja, a fürdőtelep völgyével. Balról fent van a Büdöstető, alatta a Büdös- és timsós-barlang. A lejtőn a háromemeletes Rabonbán szálló, melynek erkélyeiről elragadó kilátás nyílik az egész környékre. Lejebb a bámulatos hatású sósvasas fürdő. Aztán messze elhúzódik a fenyvessel borított kies változatos lankás völgy, mely a villák sorainak nyújt páratlanul kedvező építőhelyet.

Egy másik kép a világhírű torjai Büdösbarlangnak (kapuval elzárt) bejáratát és vadregényes környezetét ábrázolja. A pokol tornáca ez, a hirhedt nápolyi kutyabarlangnál jóval nevezetesebb természetes csoda. Költői képzelmet izgató sejtelmek, tudományos problémák, ipari, technikai, gazdasági nevezetes feladatok és csodás gyógyhatások fűződnek az ország e legérdekesebb pontjához.

Most is a fürdőtelep fejlődésének kezdetén napról-napra a turisták és betegek népes csoportjai zarándokolnak a gyógyszállótól a csodabarlang felé. Útközben azonban megállapodnak a Szűz Mária szobránál. A betegek itt buzgó imából bizalmat merítenek és reménnyel folytatják útjukat a gyógyulást biztosító barlang felé.

A telep legszebb pontján emelkedik a fényűzés nélkül, de modern komforttal berendezett három emeletes hatalmas Rabonbán-gyógyszálló, kényelmes vendégszobákkal, tágas társalgó és éttermekkel stb. Mögötte téres síkság zenepavilonnal, körülötte pompás fenyves-park igen kellemes sétaúttal, közelben teke- és tennispályák, hinták stb.

Bálványosfürdőnek a szó szoros értelmében számtalan forrása és gyógyvizei között a legnevezetesebbek egyike a Fidelis-forrás, kitűnő sósvasas vízzel, amely meggyógyította báró Apor Gáborné, gróf Pálffy Fidelis makacs gyomorbetegét, melyen nem segítettek a híres világfürdők.

E gyöngé ábrák csak halvány fogalmat nyújthatnak Bálványosfürdő tájszépségeiről. Ezeket természetben kellene látni minden magyar embernek. Hazafias büszkeség fogja eltölteni, ha látta. Ha Petőfi szerint: hazánk bokrétája az Isten kalapján, e bokrétában a legérdekesebb, legritkább virág, a havasi gyopár: Bálványosfürdő.

Turistaság a nevelés szolgálatában.

Irta: Szilágyi Gyula.

„Mens sana in corpore sano.“

II.

(Befejező közlemény.)

Érdekes és tanulságos összehasonlítások céljából helyén való lesz, ha ezek után egy rövid pillantást vetünk a turistaság történetére. A turistaság elterjedése valójában csak a legutolsó félszázadra esik. Egyes turistákról már a legrégebb időkben olvashatunk itt-ott, ezek azonban tudományos kutatók voltak s csak a tudományos cél szolgálatáért turisták. Ilyenek nálunk például a nyelvrokonság és őshaza kutatók, a XIII. századbéli Julián baráttól kezdve Körösi Csomáig, sőt napjainkig igen tekintélyes számmal. A tulajdonképpeni turistaság kifejlesztése igazában csak az utolsó század nagy turistáinak halhatatlan érdeme.

A XVIII. század végén Rousseau és Goethe tekintélyes állásfoglalását s a természet szépségeiről írt elragadó dicsőítéseit vehetjük a turistaság kiinduló pontjának. A Rousseau és Goethe nyomán s jórészt az ő hatásuk alatt, már a XIX. század elején megindul Svájcban a *diák turistaság* is. És ezeknek a diák kirándulásoknak az egész életre szóló hatására igen jellemző, hogy a Töpffer Rudolf megindította híres svájci „voyages en zigzag“ legelső diák résztvevői, köztük Turenne márki, lettek azután a nagy francia alpesi klub megalapítói. Ezekből a cikkcakkos vándorlásokból fejlődtek ki a múlt század közepén a rendszeres „caravane scolaire“-ek, melyeknek megalapítója Buguiot abbé volt. Alig hagyja el az iskola padjait az első turistasághoz szoktatott ifjú nemzedék, már 1863-ban megalakul Svájcban az első hegyi egyesület. Talbert svájci középiskolai igazgató 1876-ban körlevéllel fordul az összes iskolai igazgatókhoz, arra kérve őket, hogy „fejlesszék a francia ifjúságnál az utazás iránti kedvet, főként a gyaloglást, kiragadván ezzel a hosszú szünidei tétlenségéből és rászoktatván a vonzó és hasznos kirándulások egészséges gyakorlatára.“ Kavier Blane 1882-ben a diákturistaság fellendítéséért semmi áldozattól vissza nem riadó Talbert sirja felett így búcsúzott: „ő helyesen fogta fel mindazt, ami a testre és szellemre nézve a hegyi kirándulásokban a legfelségesebb hygieniát alkotja, hol minden kielégítésre talál, a *tudomány szeretete, a hazaszeretet, a testi egészség és szívbéli jóllét* egyaránt.“ Hogy mennyire igaza volt Kaviernek, fényesen bizonyítja a turistaságnak az utolsó 2—3 évtized alatt az egész művelt világot meghódító, bámulatos térfoglalása. Ma már egész Európát behálózó hatalmas turista egyesületek¹ óriási alapítókével, tanulságos múzeumokkal és gazdag szakirodalommal hirdetik és teszik biztossá a turistaság jövőjét.

Nekünk is voltak vérbeli turistáink és pedig már a múlt század közepén, amikor még a külföldön is alig-alig akadtak. Elég lesz itt a legnagyobbak egyikére hivatkoznunk, Orbán Balázusra.² Aki elolvasta a „Székelyföld leírását“,

¹ Leghíresebbek: Svájci Alpesi Club, Genf; Club Alpine Italiano, Torino; Parisi Alpesi Club, Páris; Német-Osztrák Alpesi Egyesület, München; Club Alpine, London.

² Barátom, Szalay Béla dr., az erdélyi turistaság kiváló ismerője, tett rá figyelmessé.

annak nem kell tovább bizonyítanunk, hogy Orbán Balázs valóban turista volt; annyi ismeretet, olyan minden apróságra kiterjedő figyelmet és olyan határtalan természetszeretetet csak vérbeli turista sajátíthat el. Nem is kell hát a példáért külföldre mennünk.

Van néhány lelkes turistaegyesületünk,¹ irodalmunk és múzeumunk is. Sőt még a diakturistáskodás érdekében is nem egy intézkedés történt. Hiszen már a Bach korszak alatt kiadott Organisations Entwurf is ajánlja a természetrajz tanárainak az ifjúsági kirándulásokat, majd a vallás- és közoktatásügyi kormány nem egy rendelete határozottan meg is kívánja.² Igaz, van egy pár kitartó, szenvedélyes turistánk is, de *turistaságunk*, fájdalom ma sincs! Ha volna, akkor geologusaink bizonyára nem engedték volna át a dicsőséget, egy, talán nem is egészen elsőrangú német turista geologusnak,³ hogy idejőve hozzánk, neki kelljen felfedezni és a világ tudomására hozni, hogy gyönyörű gleccser képződmények vannak itt nálunk, a fogarasi havasokban is! A mi viszonyaink jellemzésére tökéletesen elég lesz annyit mondanunk, hogy míg a külföldön pl. egyedül a Német Osztrák Alpesi Egyesületnek 63.077 tagja, s 400.000 márka évi forgalma van, addig az összes hazai egyesületek együttesen is csak 10 300 tagot és mindössze 37.378 kor. évi forgalmat tudnak felmutatni.⁴ Pedig hát szeretjük a kirándulásokat mi is, csak meglehetősen magyaros kiadásban csináljuk. Félrevonulunk pár órára, nagy kényelmesen valami közeli, fáradság nélkül megközelíthető helyre, hogy senkise lásson, hol mulatságos dárídók között agyonesszük és isszuk magunkat s utána napokig vagyunk betegek. Az ilyen kirándulások titulus bibendi-jét mondhatjuk majálisoknak, mondhatjuk dinum-dánum-turnak, vagy a világon bárminek, csak egyedül turistaságnak nem.

Ami pedig az iskolai kirándulásokat illeti, hála Istennek, újabban hazai középiskoláink mind melegebben kezdik felkarolni és érdekes lesz tudni, hogy leginkább az 1891-ben megtartott első országos tornaverseny óta, sőt legtöbb helyen kifejezetten annak hatása alatt! Ime egyfel több ok, amiért a tornaversenyek végtelenül üdvös intézményét bármi áron fenn kell tartani s meg kell óvni a mindenféle, betolakodó lehetetlen befolyásoktól!

De iskolai kirándulásaink mai alakjukban elsősorban a szellemi nevelés szempontjából legtöbbször egyenesen károsak. Hiszen a kirándulások legfőbb célja: minél rövidebb idő alatt, minél olcsóbban a lehető legtöbbet nyújtani; úgyhogy nem csoda, ha az ilyen több napig tartó tanulmányútról az elszállásolás és ételmezés gyatra volta miatt ifjaink testileg egészen elcsigázva, szinte betegen térnek vissza. Történt is már ezért nem egyszer komoly felszólalás az ifjúság „falkaszerű útaztatása“ ellen, amelyeken még a legalaposabb előkészítés mellett is épen a kirándulók nagytömege miatt csak a vezetők közvetlen közelében levő ifjak tanulnak, míg a többiek társaikból álló környezetük hatása alól alig emelkednek ki.

Érdekes táblázatot állított össze nemrégiben Makoldy Viktor⁵ az iskolai kirándulásokról, mely szerint a múlt évben átlag 200 középiskolánknak még a fele sem, mindössze csak 75 intézet rendezett pár napra terjedő kirándulást.

¹ Négy főegyesület: Magyarországi Kárpát Egyesület (M. K. E.) Budapest-Poprád; Erdélyi Kárpát Egyesület (E. K. E.) Kolozsvár; Délvidéki Kárpát Egyesület (D. K. E.) Temesvár; Erdélyi (zász) Kárpát Egyesület (S. K. V.) Nagyszében. Munkában és eredményekben gazdag múltja, több főkegyesülete, saját turistaközlönye és múzeuma van mind a négynek.

² Az első 1877-ben 14974 sz. a. kelt, az említett Talbert-fele körlevél megjelenése után egy évvel. Az utolsó 1905 ben 2482 (eln.) sz. a. rendszeres utasításokat ad és szabályozza az iskolai kirándulások ügyét.

³ Lehmann Pál.

⁴ L. Orsz. Középk. Tanáregyl. Közl. XL. évf. 885 l.

⁵ L. Orsz. Középk. Tanáregyl. Közl. XLIII. évf. 277. s. köv. l.

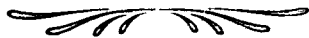
E kirándulásokon résztvett 250 tanár és mintegy 3000 tanuló, tehát egész tanulóifjúságunknak alig huszad része. És a kirándulásoknak több mint $\frac{3}{4}$ -e elsősorban fárasztó tanulmányút, valóban turista-kirándulás pedig, amennyire módunkban lehetett megállapítani, mindössze 17—20 volt. Jellemző, hogy ezek közül is 16 a Magas-Tátrába, a mi havasainkra pedig, mintha valahol a föld-teleke másik felén volnánk, a szebeni és brassói kirándulásokon kívül egyetlenegy sem. Pedig ezek a havasok úgy a hozzáférhetés kevésbé költséges voltánál, mint rendezett turista viszonyainknál és gyönyörű természeti szépségeiknél fogva önként kínálkoznak nemcsak a Petrozsény, Fogaras, Déva, Szászváros, Gyulafehérvár, Erzsébetváros, Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely, hanem a távolabb fekvő helyek intézeteinek is.

Ha végzünk pusztán a szellemi tanulmányok gyarapítására kirándulásokat, kétszeresen kötelességünk a testi nevelés érdekében a turista-kirándulások felkarolása. Nagyon lényegesnek tartjuk a megkülönböztetést kirándulás és kirándulás között. A tanulmányút távolról sem turista-kirándulás. És valóban eléggé nem csodálható, hogy nem találjuk meg sehol e megkülönböztetést. Távolról sem akarjuk lekicsinyelni a pusztán tanulmányútak szellemileg üdvös hatását, de legalább is olyan fontosnak valljuk és éppen ezért sürgetjük nyomatékosan a *szellemi momentumokat is magába foglaló, de elsősorban az egészségre nagy hatású diákturistaság kötelező behozatalát.*

Nem tudom felfogni azt sem, hogy intézeteink több mint $\frac{3}{4}$ részének miért nincs ma sem kirándulási alapja, holott az 1905-iki kirándulási szabályzat ennek olyan egyszerű megoldását engedélyezte. Van egy pár lelkes turistánk igaz, de fejlett turistaságunk ma sincs. Csak így érhetik be összes középiskoláink egy hosszú év leforgása alatt mindössze 20, igazán a testi nevelésnek szülő kirándulással; csak így lehetséges az, hogy a mi intézetünk a vándoralapok tekintetében alig 2800 koronával a csiksomlyói után az egész országban második helyen van.

A kormány egy csapásra javíthatna az állapotokon, ha egyszerűen elrendelné és pedig mindenekelőtt a *tanárképzésnél* a kötelező turista-kirándulásokat. Ideális állapotok között ennek feltétlenül meg kellene történni; bízom benne, hogy nálunk is mielőbb eljön az ideje. Addig is kis jóakarattal igen sokat tehetnek az egyes tanári testületek azzal, hogy intézetüknek vándoralapot teremtenek, a tornatanítók azzal, ha a játékdélutánok közül néhányat kisebb kirándulásokkal töltenek el, a turistaság iránt érzékkel bíró kartársak pedig úgy, ha minduntalan meggyőzően felvilágosítják és reaszoktatják a szülőket, illetőleg az ifjúságot a testet és lelket egyszerre nevelő turistaságra.

De igen sokat, talán legtöbbet tehetnek a mi lelkes turistaegyesületeink azáltal, hogy a *tanárjelölteket a lehető legnagyobb kedvezmények megadásával magukhoz csalogassák, belevezessék a turistaság ellenállhatatlanul vonzó örömeibe. Egy turista tanárnemzedék azután magától fogja átalakítani, egészségesebbé és boldogabbá tenni az ország egész ifjúságát.*¹

¹ Egyesületünk elnöksége mindig nagysúlyt helyezett arra, hogy az egyetemi hallgatókkal a turistaságot megkedveltesse, rendes tagul csekély, kedvezményes tagdíjjal veszi őket fel, azonban a kellő érdeklődés felkeltése többször meghiúsult. Szerk.

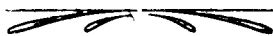

Egyesületi élet.

Kirándulások.

Meziádi cseppkőbarlang. (XVI. kirándulás, 12 résztvevő.) Néhai Czárán Gyula tiszteleti tagja emlékének áldozni óhajtván az E. K. E. elnöksége minden év őszén kirándulást szokott rendezni a meziádi cseppkőbarlanghoz, amelyet tíz évvel ezelőtt Czárán Gyula tárt fel. Az idei emlékkirándulást október hó 7-én és 8-án tartotta meg az egyesület. A kirándulók 7-én reggel 6 óra 40 perckor indultak el a pályaudvarról a személyvonattal. Jád völgy állomásra 9 óra 10 perckor érkeztek meg és onnan iparvasutttal utaztak Remecre. Innen rövid ebéd elköltése és a csomag-hordók felfogadása után délután 2 órakor utaztak tovább ugyancsak iparvasutttal végig a Jád völgyén a Disznóláb elnevezésű hegynyeregig, ahová délután 3 órakor érkeztek meg. Ekkor kezdetét vette a hegymászás. 1 órai kemény munka után a kirándulók fenn voltak a választó nyergen és onnan sietve igyekeztek a cseppkőbarlanghoz. Útjuk mindenütt az éles vízválasztó gerinceken, 4—500 méter mélységek fölött vezetett el. Este 6 óra 40 perckor érkeztek meg a híres cseppkőbarlanghoz, amelynek tágas portáléja 30 méter magas. Ekkor pihenőt tartottak, megvacsoráltak és este 8 órakor M. Kovács Géza főtitkár vezetése alatt megkezdették a barlang bejárását. Megtekintették mind az öt emeletet, az összes folyosókat és benyiló üregeket. A barlang bejárása 5 óra 15 percig tartott. Ezután a társaság teát főzött és a barlang szájában rakott tűz

mellett lepihent aludni. Reggel 5 órakor mindenki fölkel és reggelizés után 6 óra 30 perckor megkezdették a visszaútazást. A Jád vizét 10 óra 45 perckor érték el és innen folytonosan gyalog kellett utazniok egész Remeczig, mert az iparvasut nem közlekedett. Remecre 12 óra 30 perckor érkeztek meg. Itt a társaság 2 részre oszlott és egyik része azonnal gyalog utazott Jád völgyre, mert még az esti vonattal haza akartak érkezni Kolozsvárra, a másik része éjjeli szállásra Remecen maradt és csak hétfőn reggel utazott haza az iparvasutttal Kolozsvárra, ahová 7 óra 30 perckor érkeztek meg. A gyönyörű időjárás nagyon kedvezett a kirándulásnak. A sárguló erdő megkapó színpompája és a Jád völgy gyönyörű alakzatú sziklás vidéke mindenkire felejthetetlen benyomást gyakorolt. Egyszóval a kirándulás, eltekintve a fárasztó hegymászástól és gyaloglástól, fényesen sikerült és azzal annyival is inkább meg voltak elégedve a kirándulók, mert a földön heverő ezernyi cseppkövekből, továbbá a barlang egyik részében található őskori barlangi medve koponyákból mindenki emléket hozhatott magával. A kiránduláson résztvettek: Adorján Róbert, Dávid Béla, Baumann László, dr. Ébner Sándor, Feigl Herman, Höncz Arisztid, Kapusy Dezső (Szászrégen), dr. S. Kovács József, Orosz Endre (Apahida), Sörös László (Debrecen) és M. Kovács Géza főtitkár.

Könyvesház.

Hunyadvármegyei Almanach.

III. kötet. Szerkeszti és kiadja: *Dénes Károly* kir. tanfelügyelő; 180 l. Déva, 1911. Ára fűzve 3 kor., kötve 5 kor.

Az előbbi kötetekben¹ követett beosztással ellentétben a naptárt irodalmi rész követi. Az egyes cikkeket sorrendben ösmertetjük.

Farkas Béla dr.: *Mara László* című cikke az irodalmi bevezető, amely a lehető legrosszabbul sikerült.

A folytatás — Dénes Károly: *Hunyadvármegye jövője* című közleménye — szintén alatta áll az irodalmi színvonalnak. Orbán Kálmán: *Zarándvármegye történeté*-ben aránytalanul sokat foglalkozik a Hóra lázadással. Ezekután valóban jól esik Réthi Lajos: *Nopcsa László* báróra való — közvetlen hangú és hatású emlékezeit olvasnunk. Csak azt sajnáljuk, hogy a »Fatia Negra«-féle szóhagyományról nem mondott el annyit, amennyit erről kétségtelenül tud. Nem a történelmi pletykák iránt való kíváncsiságunk ez hanem érdekes kor- és jellemrajzi adatok keresése.

Benkő András az *alvázcai fürdő*ről emlékezett meg néhány sorban, ezt pedig Tassy dr. közleménye követi, melyben Déva színészetének s az ezzel összefüggő dolgoknak történetét mondja el érdekesen. Majd a *Szászvárosi új gimnáziumi épület történetét* — Simon Ferenc tollából — olvashatjuk. Göllner Károly *Az idej népszámlálás* Dévára vonatkozó adatait közölte; ezt pedig Dénes Károly *Hunyadvármegye népművelésének utolsó 5 éve* című cikke követi. Mindkettőből jól esik megállá-

¹ Az I. kötet ismertetése megjelent az Erdély 1909-iki folyamában; a II. köteté pedig a Hunyadvármegyei Tört. és Rég. Társulat XX. Evkönyvében.

pítanunk a magyarságnak számban és kulturában való gyarapodását. *Hunyadvármegye közgazdaságáról* Pártos Szilárd értekezett, végül pedig Szabó István foglalta össze röviden *Az év történetét*. Erre nézve csak azt jegyezzük meg, hogy Dávid Ferenc nem volt az unitárius vallás megalapítója, — mint Szabó írja — hanem kiváló terjesztője és első püspöke Erdélyben.

Az Almanach hátralévő — jelentékeny — részét a címtár foglalja le.

Ezek után csak néhány általános észrevételt!

Ebből a kötetből is kitűnik, hogy Hunyadvármegye bőven termi a megírni való témákat. Ugy látszik azonban, hogy a szerkesztő nem elég körültekintő a témák megíróinak megválasztását illetően. Az illusztráció terén örvendetes haladás tapasztalható.

Az a körülmény, hogy az Almanach föltűnő késéssel (1911 jul. 1.) jelent meg, közvetlenül nem lehet tárgya kritikánknak. Közvetve annyiban mégis szóvá tesszük, mert ezzel veszélyeztetve látjuk megjelenésének lehetőségét. Mert — itt is kijelentjük — egy-egy jól szerkesztett Almanachot minden olyan helyen szívesen látnánk megjelenni, ahol ezt külső és belső tényezők kívánatossá és lehetővé teszik.

Legvégül pedig sajnálattal kell megjegyeznünk, hogy a III. kötet — az előzőktől eltérően — egyetlen turista-érdekű cikket sem hozott. Igaz, hogy az utolsó évben az E. K. E. hunyadvármegyei osztálya sem igen adott életjelt magáról, de ez szerintünk csak eggyel több ok arra, hogy a megye kulturális életét szemmel tartó organum fölszínen tartsa a turistaság nemes ügyét.

G.